

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵԻՏՐԱԿԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԶՄԻՌՆԻԱՅ ԸՍՏԱԹ 30 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1865

ԹԻՒ 765

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԶՄԻՌՆԻԱՅ, 30 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

Եւրոպայի տէրութիւնները սիրով ընդունեցան Վաղղիոյ կառավարութեան անաջարկութիւնը, որուն նպատակն է ամեն ազգաց մասնակցութեամբ յանձնաժողովի հաստատել, պաշտօն ունենալով քննել և խորհիլ ի վերայ օրտակար միջոցաց՝ քուէնային վերագործը արդիւն չստանալ : Սակայն Մեծի լայն կողմի վերադարձը արդիւն չստանալ : Սակայն Մեծի լայն կողմի վերադարձը արդիւն չստանալ : Սակայն Մեծի լայն կողմի վերադարձը արդիւն չստանալ :

Կարող են կայսրը և կայսրուհին իրենց միմեծական յարգանքը մատուցել հանդուցեալ լորտիկէն լորտիկէն արկիւնով Վաղղիոյ դեսպանին միջոցաւ որ ի Մոսկով :

Փարիզի մէջ քուէնային թէպէտե սկարանալու վերայ է, այսու ամենայնիւ մեծազանգութեամբ օրը 200—250 ի կը հասնին այժմ : Կայսրը և կայսրուհին, մարդասիրական ուղիէ շարժեալ, անցնելները այցելելու թեան դային յիշեալ մայրաքաղաքին զլիւսաւոր հիւանդանոցներուն և քուէնային արտաքեալ հիւանդները աչքէ անցնելով քաջակրեցին դանոնք միմեծական խօսքերով : Կոչին Վեհափառութեանց այս բարեգութ և վեհանախան ընթացքը քաջալերական մեծ ազգեցնութիւն ըրաւ հասարակութեան վերայ, և հիւանդները՝ երախտագիտական խորին զգայմունքէ շարժեալ ամենքն մեկէն աղաղակեցին կեցցէ կայսրը, կեցցէ կայսրուհին : Կայսրամ Կարող են կըրորդ գէպ ի հիւանդները զանալով

ըսաւ, ուրախ եմ ձեր ցնծալից ապրանքներուն վերայ : քանզի կերելի թէ զօրուոր զորք ունիք և շատ աղէկ վիճակի մէջ կը գտնուիք :

Մեծի լայն կողմի ընդհանուր կառավարիչ Մար-Մահտէ մարաշախը մօտեքս կը պատուի, կը սեն, ի Փարիզ, ուր մանրամասն տեղեկութիւններ պիտի տայ կայսր ի մասին այժմեան կացութեան նոյն երկրին :

Մեծի լայն կողմի օրագրութիւնները կը շարունակեն իրենց խորին ցաւակցութիւնը յայտնելու լորտիկէն լորտիկէն մահաւանդ վերայ և անոր կենցաղագիտական հաղուարկալ յատկութիւնները զովութեամբ կը յիշատակեն : Օգոստոսի 16-ը, զուհւոյն բաղձանայն համեմատ՝ հանդուցեալ յուրաքանչեւ իրենց հանդէսը մեծ փառաբանութեամբ և տէրութեան ծախքով կատարուեցաւ :

Կը հաստատեն թէ լորտի Մահտէ հանդուցեալ լորտիկէն լորտիկէն յաջորդեր է, պաշտօնէից խորհրդոյն նախագահ և տէրութեան զանձուց վերապետը կարգուելով : Կարաքին զորոց տեսչութիւնը լորտի Վեհափառութեան յանձնուեր է, իսկ միւս զլիւսաւոր պաշտօնները առջի պաշտօնատարաց վերայ մնացեր են :

Բնականաբար կը կարծուի թէ Մեծի լայն կողմի քաղաքականութիւնը փոփոխութիւն մի պիտի չընդունի լորտիկէն լորտիկէն մահաւանդ պատճառաւ և թէ լորտի Մահտէ հանդուցեալ զաղափարացը համալիր ըլլալով միևնոյն քաղաքական ընթացքը պիտի շարունակէ :

Մեծի լայն կողմի և Իտալիոյ ազգային պարբեր՝ 1865 Մարտի 31ին 775 միլիոն 768,265 լիւրա սթէրլինի կը հասնէր, տարեկան 25 միլիոն 873,717 լիւրա տոկոսով : Սակայն կառավարութիւնը ամեն տարի կը յաջողի այս պարտուց մէկ մասը շնչելու : օրինակի համար այս տարի՝ 4 միլիոն լիւրա սթէրլինի վճարելով՝ պակասեցուց պարտուց զումարէն :

Հետեւեալ յայտարարութիւնը, որ սրբազան Պապին հաստակացը յուրաքանչեւ է, բաղձութիւն օրինակներով տարածուեցաւ Հոռոմի վիճակաց մէջ :

«Հոռոմացիք»

«Վաղղիոյ զորքը կը սիրուի մեկնելու և ազատ կը թողնուի այս երկրները, ուր 16 տարիէ ի վեր կը արհեստ, հաստատուն պոհելու համար Պապին աշխարհական իշխանութիւնը, որ պարտաւոր է միշտ հիմն ի վեր տալ պաշտօն : Երկու տարին ընդնայէ ետեւ, որ դաշնագրութեան մէջ նշանակուած է, զազգային զինուորներէն և ոչ մէկ հոգի մնալու չէ մեր երկրին մէջ : հետեւաբար քահանայապետ—թագաւորին կառավարութիւնը իւր յատուկ զօրութեամբ ապաւինեալ միակ պիտի մնայ : Ս. յա կառավարութիւնը որ միշտ և համապաշտապակաց պաշտօնական կը հանդիսանար ի հարկաւ իւր մտաց կարութեան պտուղը պիտի ժողովէ :

«Հոռոմացի ժողովը ըրաւ, զի սոյն լորտիկէն և անխոհեմ զորքերը ընկուր զահալէթ բերամբ, այլ զէնք առնուիք և պարտաւոր ըլլամք պաշտպանելու մեր կեանքը և մեր ստացուածքը ընդդէմ աւաղակաց, որոնք միայն պաշտպան կը մնան աշխարհական դահին և հոգեւոր անթոյն :

«Եւ և է շորժում մի վտանգի մէջ պիտի ձղէ մեր բազմին անպարտ յաջողութիւնը : Հարկ չկայ խաղաղ կան կառավարութեան ստանալ մեր ազատութեան նշանը, այլ մեր մեր ձեւքով պիտի ստանամք զայն : Վաղղիոյ զորաց տիրապետութեան և պապական լուծէն ազատուելով, սէտք է որ խնդրեմք միաւորուել իտալական մեծ զերդաստանին հետ, և Եւրոպայի տէրութիւնները պիտի յարգեն մեր օրինաւոր իղծը» :

Իտալիոյ զայն կը զրոյն թէ Մեծի լայն կողմի լիւրտոս կայսեր գղեկը՝ որ նոյն քաղաքին զիմացը եղած Քրոմա կը զույն մէջն է, հարկաւոր նորոգութիւններով պատրաստուեցաւ և արժանաւոր վիճակի մը մէջ գըրուեցաւ : Քահալը կը հաստատեն թէ Կարաքին զահալորոյ նախորդ թագաւորը յիշեալ գղեկը պիտի երթայ ընտելու : Կըրուի թէ Վերանցեալիս երկրորդին պապական երկիրներէն մեկնելուն պատճառը՝ ոչ այնքան զազգային զօրաց երթալն է, այլ սրբազան Քահանայապետին իտալական թագաւորութեանը նկատմամբ, ունեցած դաղափարաց և գիտաւորութեանց փոխուելն է, որ օր

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Արժանապատու խորհուրդ (1)

Յետ դարձին խոյնի ճանապարհորդութեան զօր ըրի գէպ ի Պապական և Ներսեսաղլմ, կուզեմ երկու տողե նկարել ձեզ ինչ որ արժանի է ինչ զիտողութեան և մասնաւոր նկարագրութեան : Առաջին քաղաքն ուրտեղ տար կոստան, եւ Աղլքաւորական, արժանաւոր քաղաք իւր հիմնողին, և պարձանք եղիպտական իշխանութեան : Եթէ ճամբորդ մի թէ՛ հոս և թէ՛ Վազիրի մէջ ունի զանգատելու տեղի մի, այն է ուտելիաց թանկութիւնը, որ սրչափ արեւելի ճամբորդի մի ուր կը գրուէ, այնչափ անտարբեր եղած է իւր բնակչացը աչքին : ուրոնց քով լուծին Քրանքի մի արժողութիւն ունի, և ուկին արժաթի տեղ կը վտանգուի : Թէ՛ Աղլքաւորական և թէ՛ Վազիրի բուսական նկարագրական բաներ կը զըտուաւին : քայց իմ հոս ուր կոստան, քոլեան նոր ծագած ըլլալով, առանց մանր նկատելու զանոնք, ստիպուեցայ մեկնել գէպ ի Յոպպ, ուրախանալով յի՛ շուտով հեռանալու այն Փարաւոնի քաղաքին, ուրտեղ աղաքային վէճերը իրենց սաստիկութեամբ մէջ կը մտարուէին բարեկարգութեան ու կանայի համեմատութեան դէմ : ուր շահագիտական մրցմունքները զիրար կը զիջեն և բարեպաշտ երկիր զածութիւնը իւր պարկեշտութեան վերաբերելն ներքեւ ապաստանած սիրտ ի ցաւ հանդիսատես կը մնէր : ուր կրօնական յարգն ու պատիւը ան-

խոհեմար կը զըտնէր ոչ օտարի ձեւօր : Թէ՛ այս աղաքաւորան կոստանը և թէ՛ քոլեային երկրացը զիս փոխուցուցին ի շուկան : Կուրախանայի մտքը քանի կրօնականի Յոպպի նաւահանգիտը : քայց տեղեւոյն քարանձախայի տեսչը զիտաւոր թէ՛ քոլեան ալ հետեւին կը ճանապարհորդէր, սրովէտեւ շուկանուն մէջ քանի մի հիւանդներ ի զտա՛ տղայ մի ևս մեռնելով ծովը նետուեցաւ, հարկազրեց զմեզ ի Պարսկերթաւ և հոն կատարել քարանձախայի զուշտութիւնը : Տաւը օրէն յետոյ եղանք քաղաքը պտղատեւալ : քայց զարմայանք տեսնելով որ քոլեան մեռնելու ատու հոն հասած էր, և իւր անխոյն կոտորածները սիրած էր : Քաղաքը քիչ օրէն անապատ դարձած էր՝ զրիթէ բնակչաց մեծ ու հարուստ մասին փախաւեամբ : Պարսկերթի մէջ Ս. Յոպպայ անթուր վանք մի ունի երթեկող ճամբորդաց համար : և այս վանքը քիչ միջիտարութիւն չպիտի ըլլար ինչ և իմ մէկ քանի ուղիկներուս, և թէ՛ կրօնական մարդասիրութեամբ ընդունելով ինչ ըլլար մեզ վանքին տեսուչ վարդապետն, մանաւանդ այն պիտի ժամանակ մը որ քոլեան աւելի կը պաւաւար օտարականաց իրենց զանազան նկարագրութեանց համար :

Պարսկերթի մէջ քիչ մի երկար մնալուս պատճառը Յոպպի ճամբուն գոցուելն էր : և երբ աւետեցին մեզ քարանձախային արուիլը՝ մէկնելու շուկանուր ձեռքի ու 24 ժամէն ելայ ի Յոպպ : Հոս Հոյոս մը՝ մանաւանդ կեկեղեցականի մը զտած ընդունելով ինչ բարբոյնի հակառակ էր ինչ որ գրեցի Պարսկերթի համար : Երեւոյ վարդապետը տար ինչպէս աւելի Ս. Միկայելոս եկեղեցոյն ու վանքին տեսչութիւնը կը վարէ : Իւր սրտին

աղտութիւնը և իւր պաշտօնին մէջ անվրդով արիւթ թիւնը ինչ զըրուցած ընտանեկան ու քաղաք հիւրընկալութեամբ չէ որ կուզեմ հաստատել, առիւա իւր պաշտօնին պարտաւորութիւնն է : այլ երբ մտածելու ըլլանք որ քոլեան հոն ալ բուսական կոտորածներ ըրած միջոցին՝ Յանայ վանքի տեսուչը քոլեայ իւր միտքաններով վանքը գոցելով փախչած ժամանակը, երբ իւր ժողովրդէն մեռնողները Յիւլիոս Տաւլիները շարակին առած կը ըստեն թաղելու, և մինչև անգամ յոյն մի անթաղ մնալով շնորու կերակուր եղած էր, Երեւոյ վարդապետը իւր մէկ միտքան վարդապետին ու 1—2 Հայոց մէկ մեռնողներուն թագաւորը ըստ օրինի կատարելէն յետոյ, լուր կը իրից Յոռոմայ ժողովրդին որ եթէ կը ընդունին ինքը պարտաւոր է քրիստոնէաբար թաղուին տալ իրենց մեռնողներուն : Այլորդ է ըսել թէ Յոյնք տեղի աղէկ համարեցին առանց կեկեղեցական օրհնութեան թաղուել քան թէ Հայ կարգաւորի մը ձեռք ընդունել զայն : Քիչ զարմանալի չէ նաև Սրապիան վարդապետին անձնազրկ զըտուցութիւնը, որ Պատրիարքի մը բարձրագոյն հրամանը յորդեւու համար՝ քոլեային սաստիկ հարուածներուն մէջ կը փութայ յօգնութիւն Երեւոյ վարդապետին : որ միևնալ մնացած էր իւր ժամուրար Վերդ վարդապետին մահաւանդ : Ատոնք, այդ, կեկեղեցական և թէ՛ ի մահու անբաժան ըլլալ իրենց ժողովրդին քոլեան, մանաւանդ այսպիսի մահաւոր վտանգներու ժամանակ, յորում իրենց ներկայութեամբ միայն պիտի միմեծարուին անոնցական օրհասականները, և իրենց ձեռքը բանալ անոնց զիմացը յաւիտեանականութեան

(1) Այս նամակը՝ բանասեր պատուելի անձն մի յուրարկեցաւ մեզ ի հրատարակութիւն :

շատ օրէ յաջողութեամբ յառաջ կերթայ:

Բորթուկալի թաղաւորը և թագուհին փարկը երթալով, անկէջ Դիորէնցա դպրին յայցելութիւնն Վեթեր Լամանուէլ թագաւորին, որ ինչպէս յայտնի է, Բորթուկալի թագուհւոյն հայրն է: Արհաստատեն թէ ծաղիկահասակ վեհափառ Մարիա-Իսթի թագուհին, որ սրբազան Պապին սանն է, և անոր հայրական բարեգութիւնը ստացած է, Իստալիա բնակած ժամանակը՝ Հռոմ պիտի երթայ՝ Երբն Սրբազնութեան ձեռքը համբուրելու և յաջող վախճան մի տալու բանախօսութեանցը, որ Վեհեցցի պաշտօնատարին ձեռքը սկսան ՚ի մէջ Իստալիոյ և Հռոմի կառավարութեանց: Զայտնի է որ այս բանախօսութեանց նպատակը համաձայնութիւն մի հաստատել է յիշեալ երկու կառավարութեանց մէջ:

Հելլատայի ազգային երեսփոխանաց ժողովոյն և պաշտօնէից խորհրդոյն մէջ սաստիկ երկպառակու թիւն մի ծագելով, քիւր Բուսուտուրիին նախագահութեամբ հաստատուած խորհուրդը իւր հրատեղութեամբ տուաւ: Վեհափառ թագաւորը հրատեղեց զքիւր Վուլլարին որ պաշտօնէից նոր խորհուրդ մի կազմէ. բայց այս երեւելի անձը չուզեց յանձնառու ըլլալ այս բանին մինչև որ Արքանէք կոմսը, որ Երբն Վեհափառութեան խորհրդակալն է և Մենտորն է, Հելլատայէն շուտով չմեկնի. ինչու որ գանդատ կըլլայ անոր դէմ թէ կառավարութեան գործոցը միջամտել կըլլայ ՚ի վնաս երկրին: Վեթեր թագաւորը այս պայմանը չընդունելով, քիւր Լեքսմոնտա Տէլեօթիին կանչեց որ պաշտօնէից խորհուրդը կազմէ: Սակայն այս քաղաքագէտ անձն ալ մի և նոյն պայմանը առաջ դրաւ:

Իրաց այս վիճակին պատճառաւ Աթէնքի հաստարակաց անդորրութիւնը թէպէտև վաանդի մէջ մնաց, բայց բարեբաղդաբար չվրդովուեցաւ:

Նոյն հանրապետ կըլարծուի թէ թագաւորը վերջապէս յանձնառու պիտի ըլլայ Արքանէք կոմսը, իւր հայրենիքը այսինքն Տանիմարքա յուզարկել, և յայնժամ դիւրութեամբ պիտի յաջողի պաշտօնէից նոր խորհուրդ մի կազմելու. իսկ առայժմ երեսփոխանաց ժողովը իւր նիստերը և իւր աշխատութիւնները դադարեցուցած է:

Թէպէտև կըլարծուէր թէ հաշտութիւնը Ամբրիկայի մէջ ընդնախառն բամպակին դինը պիտի իջնէ, սակայն այս կարծիքը բոլորովին անհիմն կերևի: Վաանդի հաւատարմագրելիքներէ հասած տեղեկութիւնները կը ծանուցանեն թէ Ամբրիկայէն ելած բամպակը տակաւին շատ տարիներ բաւական պիտի չկրնայ ըլլալ այս ապրանքին սպառմանը, որ հետզհետէ աւելնալու վերայ է: Պատեղաբար դադարելէ

ետև, Հարաւային վիճակաց մէջ հազիւ թէ մէկ միլիոն հակ բամպակ գտնուեցաւ փոխանակ երկու միլիոնի որ կըլուսացուէր. բայց յայտնաբերուած հաշիւ կըլլայ թէ Ամբրիկայի բամպակին նոր հունձը զերիններուն ազատ աշխատութեամբը, 400,000 հակի միայն պիտի կրնայ հասնիլ, փոխանակ չորս միլիոնի, որ յառաջագոյն կը հնչուէր ամեն տարի:

Լրագրոյ նախընթաց թուոյն մէջ հրատարակեցինք ուղերձ մի, որը վերաբերուեալ էր բաղկացեալ պատգամաւորութիւն մի յանձնեց Մեծին Բրիտանիոյ հիւսիսային միստր Ռ. Վ. Ռեմպլէյն: Այս ուր հետեւեալ պատասխանը տուաւ Անգլիոյ մեծ հիւսիսային քաղաքին:

Ազնիւ տարր,

Կըլնդերմ որ իմ անկեղծ շնորհակալութիւններս մատուցանէք բրիտանացի և ուրիշ բնակչաց Չիլիանոյ, որոնք պատգամաւոր կացուցին զձեզ, որպէսզի անցեալները պատահած քրեւային ժամանակ ու աւել տառաջրտ պարտոյս մատուցած ծառայութեանց համար իրենց գոհունակութիւնը յայտնէր ինձ:

Այս կրնամ ըսել որ, առանց իրենց բարեսէր գործակցութեանը և առանց օգնութեան մեր քաղաքացեաց որ յԱնգլիա, իմ աշխատութիւններս անօգուտ պիտի ըլլային: Ժողովրդեան կողմանէ գոհունակութեան մեծագոյն յայտարարութիւն մի ընդունիլէ աւելի հաճելի չէր ինձ ձեր ուղերձը:

Սկզբնապէս ներկայ էիք և զլաւէք ինչ որ գործի դընելու կարող եղայ: Կրնամ ապահովել զձեզ թէ, ինչ որ ակամատես ըլլալով կը հաւանէք, իմ ընթացքս այսպէս է միշտ թէ՛ այս երկրին մէջ և թէ՛ Ռուսիոյ ձիւնը և ստաբիլութիւնը, ամեն անգամ որ իմ ջանքս ՚ի գործ դնելու համար, պարտաւորութիւնս պիտի կըլուծէ: Սակայն չեմ կրնար այս տոթիւ չծանուցանել ձեզ գործակցութիւնը՝ որը ընկալայ մեր մասնաժողովը բաղկացնող իմ ընկերակիցներէ առ յարող բժիշկներէն. որոց հետ աշխատեցանք միմիայն նպատակաւ. այն է նպատակաւ աշխատող ըլլալու մեր խելքն և կարօտ եղարոյք՝ որոցից երախտագրութեան շնորհակալութիւններ ևս ընկալար:

Պէտքի վրայ կոմսը մասնաժողովոյն առաջարկած կարգադրութիւնները գործքի գնելու համար մեծ ետանդ և գործունեութիւն բանեցուց և պատճառ եղաւ թիֆլիցընելու գնելու թիւնը, որ մեր ամեն քայլերուն մէջ կը պատահէր մեզ:

Կըլնդերմ որ իմացնէր անոնց որ բարեհաճեցան մեծ բարեարտութեամբ իրենց միտքը յայտնելու յիշեալ ուղերձով, թէ զգուշութեամբ պիտի պահեմ զայն ՚ի յիշատակ այս պատահած անցքերուն և իբրև ապացոյց թէ սոյն կերպ ապառնի առիթներու մէջ պատարտութիւն ըլլան ինձ հետ միանալու, բարեգործութեան

դռները, այսու ամենայն լինչ մեծ տարբերութիւն կըլտնենք յոյն կարգաւորաց հետ բաղդատելու որ ըլլալով մեր Հայ անձնուրաց վարդապետները, և ինչ աչօք պէտք է նային իրենց:

Ալթ օրի չար մնացի Գոսպիլի վանքը, միշտ վայելելով արժանապատիւ Տեսչին քաղաք մարդասիրութիւնը, որ իմ օտարութեանս մէջ մեծ միտքարութիւն եղաւ ինձ: Երեսուցէ մի մէկ ժամ մնալով Քաղաքի կամ կամ մտրը ըստած տեղը դեռ քարանձինան կըլարունակուէր. ուստի հարկ եղաւ որ ես ալ հինգ օր հոն մնամ միանալու ներքև: Հոն եղած ժամանակս վայելեցի թէ՛ ամենապատիւ սրբազան Պատրիարք Հրեթ թէ՛ Ս. Սթոյնի գիտնական վարժապետ Տ. Հ. Թ. Ս. գաւառեւելիին շնորհքը. որոնք փութացին միմիարեւ զիս յատուկ կերակուր խրիկով: Ս. Սթոյնը ոչ միայն ինձ, այլև նոյն միջոցին եկող ուրիշ Հայ ուստաւորաց ալ բրած է սոյն շնորհքը, որ մասնաւոր շնորհակալութեան արժանի է:

Չորս օրը չորս դարու չար եկաւ ինձ այն արդեւանդին մէջ, հինգերորդ օրն էր երբ ձամբայ ելելով հեռուանց տեսնուեցաւ Պաթի Նշանաւոր բերդը և սուրբ Զակարայ եկեղեցոյն ու նորաչին պատրիարքարանի գմբէթները որոնք քաղաքին ամենէն բարձր շէնքերն են: Չեմ ուզեր հոս երկար բարակ նկարագրել քաղաքին ու սրբազան Տեղեաց ինթական շինուածքները, որոնք յատուկ գրքի մը կարօտ են, և հնարագիւր գիտնական ճամբորդի գործ է բաւական կը համարիմ ես Ս. Զակարայ վանքին կառավարութեանը վրայօք բանի մի գիտութիւններ ու խորհրդածութիւններ ընել ու խօսքս

սրբազան պատրիարքութիւնը կառարկու համար:

Մէկ անձի մը անունը նաև պէտք է որ մտադրի, այն է վեհափառ Ռուչիտ վաչոյն անունը. որ իւր բանիւրուն միջոցներով, իւր բարի օրինակաւ և իւր առատածեանութեամբը մեծապէս գործակից եղաւ Մասնաժողովոյն աշխատութեանը յաջողութեանը, որուն նախագահ ըլլալու պատիւը ունեցայ:

Տիկին Քլեմէնտինը, ինչպէս որ ճշդիւ յիշած էք, իմ աշխատութեանց յաջողութեանցը մեծապէս գործակից եղաւ. ոչ միայն իւր արժանաւոր խրատութեամբ սպել իւր անընդհատ և քաջաբերական մասնակցութեամբը իմ ընելու ամեն գործոց մէջ: Անոր մասին յայտնած ձեր ազնիւ զգացմանցը համար շնորհակալ կըլլամ ձեզ իւր կողմանէ, և անկեղծ սրտիւ կը բարեմտաբար սրտակցի ամենաբարձր Նախախնամութեան պաշտպանութիւնը թէ՛ անոր վերայ և թէ՛ ձեր ամենայնու վերայ անպակաս ըլլայ միշտ և հանապաղ:

ԱՐՇԱՆՈՅԻՆ

Կոստանդնուպօլսոյ Վաթնիկ անուն հայրենանուէր հանդիսին 71 թուոյն մէջ՝ ՚ի պատասխանի երեսփոխան Էֆէնի մը՝ պատուական յօդուած մի հրատարակուած է. ուսկից հետեւեալ կտորը կը քաղեմք. որ ուշագրութեան արժանի է. վասնից յիշեալ մայրաքաղաքին մէջ ազգային Սահմանադրութեան հաստատուած գործքերը և եղած որոշումները կը նկարագրէ:

Սահմանադրութեան կէտ շէ՞ր արդեօք որ առաջին Քաղ. ժողովը անձամբ անհիմն լուծուելու տրամադրուեցաւ, Երեսփոխանաց ժողովոյն մէջ շնորհակալութեան փոխ ալ ընդունելով:

Սահմանադրութեան կէտ շէ՞ր արդեօք որ Երեսփոխան ժողովը ՅԱ երեսփոխանաց թիւը մեծագոյն մաս ընդունելու ապօրինաւորութիւնը գործեց, և Սահմանադրութիւնը վերաբնեւեղելու ժամանակ առաջ: Այս եւ շարքի մասին 75 զուրուշի գերհաշիւը ժողովու որոշումը ստեղծ ընդհանուր ժողովու ալ այս ապօրինաւորութեամբ կազմուած շէ՞ր:

Սահմանադրութեան կէտ շէ՞ր արդեօք նախորդ կրօնական ժողովին 3 անդամոց պակսելով, անոնց տեղ նորին ընտրութեան չձեռնարկելը:

Սահմանադրութեան կէտ շէ՞ր արդեօք որ Վարչութեան երկամեայ համարատուութիւնը չեղաւ, և վրան 6 ամիս ժամանակ ալ անցաւ. դոնէ առաջին համարատուութիւնն ալ չըլլար:

Սահմանադրութեան կէտ շէ՞ր արդեօք, որ երկու տարին անգամ մը երեսփոխանաց ԱՅ մասին լուծումը ու փոփոխութիւնը տակաւին չէ գործողութեան (թէ՛

կրնալու ճամբաները պիտի հարթեն յարգարեն: Արքազանին յոյր միայն ժամանկաւորաց դպրոցի ուսանողաց վրայ է. և իբր, Էթէ Ս. Սթոյն պիտի ունենայ փառաւոր ապագայ մի, անոնց ձեռք միայն պիտի կարենայ յաջողել: Արդի գտնուած վարդապետներուն մէջ ամթոսին յառաջադիմութիւնը մասնաժողովը ստիպուած թիւ են յոյժ. չկայ միջոցին բարձրագոյն խորհարդներ ու ընտիր գաղափարներ պարունակող զուլմներ: Այս նոնց շատերուն կեանքը անձեռնու համար է: Կարապետ եպիսկոպոսին հետ անգամ մի տեսնուեցայ, ու ըստ մտքս թէ Սիարամութիւնը անխիստութեան ժամանակ սխալի է իւր առաջ Վաթնիկ ընտրութեանը մէջ: Մէկ խօսքով, Էթէ սրբազան Պատրիարքը կողմ բարեկարգել ամթոյնը, ընդհանուր նորոգութեան մի պէտք ունի: Սիարամութիւնը պէտք է փոխել, որով պիտի փոխուին այն նուաստ ու անարգ գաղափարները, որոնք արդի դասական միարանից զլիւնուած ու ուղեղուն մէջ բուսած են: Չուցի ամենեւին մէկու մը բերնէ աղբային մեծ ու օգտակար գործոց մի առաջարկութիւն. զրեթէ ամենուն ու ըն ու միտքը զրաւած է անձնական շահ. ահաւաստի ձեզ օրինակ մի: Երբն Սրբազնութիւնը իմ համեմելս զրեթէ երկու ամիս առաջ կրօնադատութեան ու թուարանութեան պատաստու կարգած էր Վարարացի նորահասակ Վեհափառագետը. որ սիրով յանձն առնելէ յետոյ՝ ամիս մի պատաստութիւն ընելով հրաժարած էր իւր պաշտօնէն: Պատճառ. միարանութիւնը գեռ չէ իմացած թէ ինչ է իւր իրաւունքը սուրբ Սթոյնի մէջ, և որոնք են զրահն եղող աշխարհական վարժապետի մի իրաւունքը, և թէ ինչ է վարժապետը:

պէս վիճակն ստացած են), և տակաւին հրատարակու
երեւոյթաններով ընդհանուր ժողով կ'ըլլայ :

Մահանադրութեան դէմ չէ՞ր որ նոր երեսփոխանաց
հինգերորդ մասին փոխութիւնը չեղած նոր Քաղ.
ժողով ընտրուեցաւ . կարելի չէ՞ր որ ինչպէս հրատար-
եալ երեսփոխանները կըզործեն տակաւին , հրատար-
եալ Քաղ. ժողովն ալ տակաւին զօրծէր , և երեսփո-
խանները նստելէն վերջը ընտրուէր նոր Քաղ. ժողովն
ալ, որ գուցէ հիմախուս անդամոց մէջ ծաղած անկաւ-
մանայնորդ ան պատճառները տեղի չէին ունենար :

Մահանադրութեան դէմ չէ՞ր արդեօք որ Մայր Ե-
կեղեցւոյ Երեսփոխանական ընտրուող ցանկին մէջ
սկիզբէն 'ի վեր բնաւ 75 դուրու չվճարող անձինքն ալ
զարծեալ անցընելու համար հրահանգ գնաց :

Վերջապէս ժողովոց և խորհրդոց մէջ Մահանադրու-
թեան դէմ եղածներուն սր մէկը թուեց (1) . տակաւին
անցեալ շարժու Քաղ. ժողովը առանց մեծապէս մաս
ունենալու նոր որոշումներ կ'ընէ և ոչ թէ արդէն և
զած որոշումներուն գործադրութիւնը :

Իզմիրի սղոյսին Քաղաքական ժողովը՝ իւր գիւս-
նը կազմելէ ետեւ , զոր լրացարկոյ նախընթաց թուովը
ծանուցած եմք , փութացաւ Ուսումնական և Տնտե-
սական խորհրդոց անդամներն ևս ընտրել գաղտնի
քուէարկութեամբ . որոց անուանքն կ'ընչանակեմք՝
գասակարեզ լով զանոնք ըստ աստեղծութեան ստաց-
եալ քուէից :

- Մեծարգոյ Տեառք ,
- Ստեփան Զօհ . Տէպեան ,
- Զօհաննէս Միրզայեան ,
- Պաղտասար Գ . Պաղազարեան :
- Զօհաննէս Աբ . Մաղսուտեան ,
- Զօհաննէս Կուրպեան :

- Մեծարգոյ Տեառք ,
- Մկրտիչ Ղ . Նճայեան ,
- Յակոբ Վ . արպետեան ,
- Գէորգ Լ . Մասեան ,
- Աբրահամ Ա . Եղեան ,
- Թաղաւոր Պարծախեան :

(4) Ասոնց կարգն աւելցուր նաեւ եկեղեցական և
րեսփոխանաց նոր ընտրութիւնը , որ բոլորովին սօ-
րինաւոր է եւ Մահանադրութեան բողոքովին հակառակ .
վասնզի ինչ եկեղեցական երեսփոխան ընտրուելին
վերջը վիճակ պիտի ձգուի եղեր որ ինչս մտաբան
համար շորսը գատուի , եւ հրատարակուի մեծապէս
նկրուի տեղ հիանալուի : Ազատ քուէարկութեան
եարք վիճակ ձգել՝ Սահմա . ո՞ր անկիւնը գրուած է :

Թեան և հարազատ ժառանգութեան մի տարբերութիւ-
նը : Ղեկնող վարչապետը անդրադարձեալ ստիկ տակ
անկեղծ իւր որդիութեան իրաւունքները 1000 զուր և
ամառական խնդրած էր սրբազանէն : Յայտնի է որ ասիկա
միաբանութեան մի հիմնական կանոնին հակառակ է ,
և բնաւ օրինակ մի չունի՝ ո՞չ մեր և ո՞չ օտար ազգաց
վանական միաբանութեանց մէջ : Ղեկնող վարչապետը
տեսնելով որ իւր խնդիրը չհատարուեցաւ , թէպէտեւ
խոստացուեցաւ իւրեան թէ իւր աշխատութիւնը 'ի ժա-
մանակին պիտի սրտաւոր , այսու ամենայնիւ չհամու-
ուելով իւր ճամբու անցադիրը ու վկայական մի խնդրած
էր սրբազան Պատրիարքին իմանիկ մեկնելու օրերս :

Բայց ուրախ եմ , արժանապատիւ խմբակիր , և ու-
րախութեամբ կաւտեմ իմ ազգայնոցս , որ Ս . Աթո-
սին մէջ յատկապէս իրան գրգիլու ու փոյթ մի կըտես-
նուի ուսանող սարկաւազայ ու զարաց սմանց վրայ :
Խիստ մեծ խնդրութեամբ տեսայ որ սարկաւազայմէ
մէկը Ստոտաւաճնչի և սուրբ Աւետարանի համարա-
րուս կ'յորինէր . ասիկա այնպիսի գործ մի է , որու ներ-
քեւ , ինչպէս զ'տեսմ , անձնական շահ չկայ , բայց եթէ
ազգային գրականութեան օգուտ մի և Ս . Աթոսյն
պարծանք մի : Այս գործն արդարեւ քաջալերութեան
կրօտ է ազգայնոց ու միաբանութեան կողմանէ : Եւ
յոյս մեծ ունիմք սպազային մէջ , որ բաղադրուող
թիւն պիտի ունենանք այսօրինակ երկարութիւններ
տեսնելու ու վստիկութեամբ միաբանութեան ձեռք :

Ուրախ եմ դարձեալ որ արդի միաբանութեան ան-
դամոց ոմանց անտարբեր ու պաղարկեւ կայութիւնը
ամենին արգելի եղած չէ , աէր Ասայի սրբազան Պատ-

— Օգոստոսական Արարչոն կայսրը , ըստ առաջար-
կութեան արտաքին գործոց իւր պաշտօնէին , որ է
մօսիւ Տրուէն ալ Լուի , բարեհաճեցաւ Պատուոյ
Լէդէոնի կարգին պաշտօնատարի աստիճանը շնոր-
հելու Վենետիկի Միաբանաց Միաբանութեան
Աբրահայր զերապատիւ Հիւրմիւղեան տէր Գէորգ
արքեպիսկոպոսին :

— Արարչոն նաև թէ Մէքսիկոյ վեհափառ Մաք-
սիմիլիանոս կայսրը բարեհաճեց է 1000 ֆիորին
շնորհելու 'ի նպաստ Վենետիկի Միաբանութեան Միա-
բանութեան վարժարանին որ 'ի Ռերես :

Կալիֆորնիայի Միաբանութեան 20 ամսաթուով հե-
տեւեալ տեղեկութիւնները կուտան մեզ :

«Ղեկնակ քաղաքիս այսր ամի՝ ըստ անցեղոց մի-
անդամայն տարբեր , 'ի վեր երեւեցան սկարութիւք
նորանոր՝ կեղտից (քուլլի) խոցից , պալարաց , քաղց-
կեղաց և այլոց . թ'նղ զանազորոյն կ'օրոյսյն , սր
յերկրաստան ամիս թագաւորէ , և սովորաբար աճի
յերկրու եղանակս տարւոյն , այն է՝ 'ի մահն և 'ի
հրատարման ցրտոյն : Տէր ինքն այց արարեալ
բարձրէ յաշխարհէ զպատուհաստ մեղաց :

«Իբրև անուանեալ բաղմաձեւեան մեծ և անուա-
նի շատուածն Հնդկաց հասեալ 'ի դուռնս քաղաքիս
յետ երկուց աւուրց 'ի մ'ուս գործելն , վայր 'ի վեր
տապալէ զքաղաքս . փակէ զգործատուս և զմիջոյն
տուեարոց . նստուցանէ զմիջեալ 'ի խաղ 'ի նարտ'
և յարեցութիւնս . զաշխատաւորս յախամայ դը-
սանս , և զայլս 'ի պէսպէս հաճոյս մինչ ցաւուրս
երկրաստանս : Ի հնուսն սովոր էր սանդարմաձեւս այս՝
գործակցութեամբ Լէդէոնին , առ ոտս անուաց
կառացն զոհ ընդունիլ 'ի բազմաց զմահուունս իւր-
եանց . իսկ այժմ՝ ո՞չ միայն վերացեալ այլ ըստ
շնորհաց ճշմարտին Աստուծոյ , 'ի հասունացելոց
Հնդկաց եղծական և ծաղարիկ համարեալ , պաշտի
'ի ուսմիաց միայն . և յետ լրման աւուրցն պաշտա-
ման՝ մեծ շքով ածի յեղը Գանդէս գետոյ , ուր
մերկայուցեալ զզարգարանս , անարգանք ընկեցիկ
լինի 'ի գեան 'ի խեղդ , որպէս շատուած հնացեալ ,
անզօր և անպէտք : Եւ յետոյ դառնան 'ի շինել
զնորն վասն միւս ամի : Ահա մոլորութիւն յետին
և զեղծութիւն անօրինակ , ո՞չ վասն իւրոյ միայնոյ՝
այլ վասն բազում մեատուն , զոր ընծայէ քաղա-
քացւոց միահամուտ ազգաց : Ահա թեպէտ քրիստոնէիցս
յիւրաի . զի շատուածս այս զօրէ բուն ներդր-
ծութեամբ շրջել 'ի քաղաքիս , փակել զգործուն դա-
տաստանատանց և ընդհանուր գործաւորաց՝ յընթացս
երկրաստան աւուրց . այլ 'ի իրասոս ճշմարիտ Աս-
տուծոն ոչ զէթ յաւուրս շինելեան , չարչարանաց և
Հարութեան կարէ տեսանել զմեզ ուր որ հարկն է՝ .

Իրարբին անխոնջ ջանիցը զոր ունի թէ՛ տարբանի , թէ՛
վարժատան , թէ՛ զբարտան և թէ՛ հնութեանց ցիւն-
զարանի բարեկարգութեան և ծաղկելուն վրայ : Այս
Պանդարտնը ըստ ամենայն մասանց կըզբարակուի Յու-
նաց թանգարանէն , ուր հրատարակու ըլլալով՝ զայնքեւ
աչքէ անցուցինք զայն : Մեծ պատիւ է զարձեալ Ս .
Աթոսյն՝ գեղարուեստից ճաշակը զոր տուած է Նորին
Աբրահայրութիւնը՝ առանձին նոր գործարան մի հաստա-
տելով ըստանկարչութեան . որ գրեթէ մէկ հաս է բոլոր
քաղաքին մէջ :

Գարձիւկ ուրախութեամբ խնայոյ թէ սուրբ Երու-
սաղէմայ պատմութիւնը կըզբարի , և բուսական յառա-
ջայած է : Այս օգտակար գործոյն հեղինակն է պարոն
Տիգրան Հ . Թ . Սալաւաննոց պատուելին , որ սուրբ
Աթոսյն ուսումնարանին տեսուչ ու հայկաբանութեան
գասատու է . որուն պատուական գրիչը , բաղմաձեւեալ
տեղեկութիւնները և ընդառաջութիւնը մեծ երաշխա-
ւորութիւն կուտան թէ ընենալու մօտ եղած այս եր-
կարութիւնը՝ արժանաւոր գործ մի պիտի ըլլայ և ոչ
սակաւ պատիւ պիտի բերէ սուրբ Երուսաղէմայ Աթո-
սոյն : Կըլեմէթ թէ յիշեալ պատմութիւնը պատկերա-
զարդ պիտի ըլլայ :

Յանկալի էր ինձ ասոնց վրայք մանրամասն տեղե-
կութիւն տալ ձեզ . բայց թողլով զանոնք ուրիշ հետա-
զոտ ու ճարտար գրիչներու , ես մնամ միշտ բաղմացող
թէ՛ սուրբ Աթոսոյն յառաջադիմութեանը և թէ՛ բովան-
դակ ազգիս երջանիկ խաղաղութեանը :

Զմիւռնիա , 20 Հոկտեմբեր 1865 : * * *

— Գլխաւոր եղաւ Վերիգոր Էֆէնտի Սկրտչեան
յարդոյ անձը , որ իզմիր կըբնակի այժմ և Սարֆը
Մէնուս հոչուած հայերէն գրուել և տաճկերէն
լեզուաւ կրկնատուար վաճառականութեան գրքոյն
հեղինակն է , խիստ երկար (փութայի թերթի մը 4
երեսը լեցուած) յօդուած մի յուղարկած է մեզ 'ի
հրատարակութիւն : Բայց մեք արժան համարեցինք
նոյն յօդուածոյն համառօտութիւնը այս տեղ դնել :

Գրիգոր Էֆէնտի Սկրտչեան 1863 Հոկտեմբեր
ամսոյն մէջ 33 հատոր Սարֆը Մէնուս յուղար-
կած է 'ի Կ . Պօլիս փափագեան Անդրանիկ աղային ,
որպէսզի մէյմէկ հատոր յանձնէ իւր ցուցակին մէջ
նշանակուած երեւելի անձանց . որոնք են նախ՝
բարձրապատիւ Մեծ-Ապարդոսը , Գէորգ-Պէյ Ա-
րաման , Աբրահամ-Պէյ Արաման , Սիմոնիկ Է-
ֆէնտի Մաքսուտեան , Վարդերես Էֆէնտի Սի-
սաբեան , Արիկ Էֆէնտի Թանկեան , Սիրիճան
Էֆէնտի փափագեան , Զօհաննէս Էֆէնտի Կէլիէ-
եան , և այլն և այլն : Բայց Անդրանիկ աղան մինչև
ցայսօր իւր զբաժ բաղմաձիւ նամակացը պատաս-
խան չտալէ 'ի զատ , չէ իմացուցեր նաև Գլխաւոր
Գրիգոր Էֆէնտիին թէ իւր զրկած գրքերը ի-
րենց տեղուանքը յանձնուէր են թէ ոչ : Այս զեր-
քին հեղինակին ճարը հատնելով իւր կողմանէ փո-
խանորդ մի կրկարգէ որ անոր յանձնէ հաշիւները .
բայց այսօր վաղը բնեւոյժ յիշեալ փոխանորդին ալ
որոշ պատասխան մի չէ տուած մինչև ցայսօր :

Գլխաւոր Գրիգոր Էֆէնտիին՝ Անդրանիկ աղային
այս ընթացքին զէմ դառնապէս կըզանդատի և
իբրև բողոք՝ իւր երկար յօդուածը յուղարկած է
մեզ , որուն իմաստը ահա բացատրեցինք :

Սարֆը Մէնուս հոչուած պատուական գրքոյն
երկրորդ հատորն ևս 'ի լոյս ընծայուած է Տէպեան
տպարանը և հատը 20 զուրուշի կըծախուի իզմիր՝
տէր Փիլիպպոսեան Մարտիրոս աղային խանութը :
Իսկ 'ի Կ . Պօլիս՝ ամեն գրաւաճառաց քուլ :

ՅՈՅՍ

ՍՄՍՍԳԻՐ ԲՆԱՍՄԻՐԱԿԱՆ

Այս պատուական հանդեսը Արմաշու Չարխափան
սուրբ Աստուածածնի արժանապատիւ Միաբանու-
թեան երկարաբանութեան է . որ անցեալ տարի 'ի վեր
կըշարուանալուի ամենայն խոնհմութեամբ եւ բարե-
կարգութեամբ . ուստի ազգասէր եւ ուսումնասէր
հասարակութեան քաջախորհրդեանք վերայ իրաւունք
ստացած է :

Յիշեալ ամագիրքը՝ ամեն ամսոյ սկիզբն 24երես
բառածայ գրիք կըհրատարակուի : Տարեկան գինն
է , առանց ծախսոց ճանապարհի եւ կանխիկ հատու-
ցանքի՝ 50 դանեկան : Ստորագրութիւնը Օգոստոսի
1էն կըսկսի : Միայն մեկ ամսատարին գինը՝ հինգ
դուրուշ է : Իզմիրի մեզ Յոյսին գործակալը Ծանփ-
րիլեան պարոն Հայրապետ պատուելին է :

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

Հայոց կարողիկոսութեան այժմեան վիճակին վե-
րայ . գոր շարադրած է յարգոյ պարոն Մարկոս Ա-
դաբեկեան 'ի Կ . Պօլիս եւ տպել տուած է Արամեան
տպարանը յամին 1865 :

Իզմիրի մեզ կըվաճառի Ծանփրիլեան գրավաճա-
ռութեան խանութը 'ի գին 400 փարայի հատը :

ՊԱՆԴՈՎ ՏԱՆԻՄԱԲԱՐՄԱՅԻ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Hôtel du Danemark et d'Arménie,
43. rue Neuve St-Augustin.

Փարիզի մեզ եղած այս պանդոկը , որ Պօրսային
Ծառուղիներուն (պուլըվար) եւ բարոններուն
մօտ է , այսօրուան օրս ամեն օգտակար միջոցները
կըմատուցանէ օտարականաց :

Իրենց ծառայութիւնը ճանապարհորդութիւն ընող
գերդաստանները՝ մեծ եւ պզտիկ պատրաստար սե-
նակներ պիտի գտնեն նոյն պանդոկին մեջ , եւ մաս-
նաւոր անձինքը՝ կանկարասիքով փառասորապէս
զարդարեալ սենեակներ :

Ամեն ճանապարհորդները , որ յիշեալ պանդոկը
քիչ կամ շատ ժամանակ բնակած են , կըմամաձայ-
նին զովեւ անոր մարտիրոսները , բարեկարգութիւնը
եւ ամեն բանին զնոց չափաւորութիւնը :

